

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата наук з фізичного виховання та спорту,
професора **Долбишевої Ніни Григорівни**
на дисертаційну роботу **Проценко Олени Андріївни**
за темою «**Психофізіологічні і психологічні критерії відбору**
спортсменок в черліденгу», представлену на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність дисертаційної роботи.

В Україні черліденг як вид спорту набув свого розвитку на початку ХХІ століття і на сьогодні є визнаним видом спорту. Популярність розвитку черліденгу в міжнародному спортивному русі сприяв рішенням МОК щодо визнання його як олімпійським видом спорту.

На сьогодні здебільше виконуються наукові дослідження з питань вдосконалення системи підготовки спортсменок, які займаються черліденгом. Так, наприклад, Ю. Крикун та І. Зінченко (2013) науково обґрунтували побудову тренувального процесу спортсменів на етапі спеціалізованої базової підготовки, Н. Блажко та О. Шинкарук (2019) визначили особливості виконання змагальної програми в командних дисциплінах черліденгу, А. Бузоверя (2021) з наукової точки зору обґрунтувала складові програми з технічної підготовки черлідерів на етапі попередньої базової підготовки, Н. Блажко (2022) розробила моделі фізичної підготовленості кваліфікованих спортсменок, С.В. Синиця, Т.О. Синиця та О.К. Корносенко (2022) розкрили алгоритмізацію процесу організації змагань з черліденгу із застосуванням CASE-засобу та ін.

Однак, на сьогодні постає питання з наукових досліджень спортивного відбору враховуючи психофізіологічні і психологічні особистісні властивості спортсменів, які в подальшому впливають на спортивне вдосконалення та досягнення спортивного результату, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета роботи: визначити психофізіологічні і психологічні властивості особистості, які сприяють успішній спеціалізації та ефективності діяльності спортсменок у черліденгу для використання у процесі наукового відбору на різних етапах спортивного вдосконалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021-2025 роки, відповідно до теми кафедри психології і педагогіки 2.9 «Мобілізація особистісного ресурсу суб'єктів спортивної діяльності засобами психолого-педагогічного супроводу» (№ державної реєстрації 0121U108308).

Наукова новизна дисертаційної роботи.

Наукова новизна в відповідає результатам дослідження, а саме, вперше: систематизовано та обґрунтовано інформативні психофізіологічні та психологічні особистісні властивості спортсменок як критерії відбору для занять черлідером та до збірних команд, обґрунтовано науковий підхід до оцінювання ефективності діяльності висококваліфікованих черлідерок з урахуванням ступеня вираженості значущих психофізіологічних та психологічних особистісних властивостей, розроблено психологічні характеристики (психограму) особистості спортсменки-черлідерки, встановлено специфічні особливості прояву та ступеня сформованості (розвитку) психофізіологічних та психологічних особистісних властивостей спортсменок залежно від віку, професійного стажу.

Окрім цього доповнено знання та уявлення про психологічні критерії черліденгу як складнокоординаційного виду спорту та дані з питань психологічного забезпечення підготовки у спорті вищих досягнень, а також підтверджено та розширено напрями індивідуального коригування тренувального процесу черлідерок з урахуванням їхніх особистісних властивостей.

Практичне значення результатів дослідження полягає у визначенні в даному дослідженні психофізіологічних та психологічних критеріїв, які можуть використовуватися для здійснення науково обґрунтованого підходу до процесу відбору юних спортсменок для подальшої професійної спеціалізації в черліденгу, на різних етапах спортивного вдосконалення з урахуванням ступеня сформованості техніко-тактичних умінь та навичок, необхідних для занять черлідінгом та найбільш психологічно підготовлених спортсменок до збірних команд (з урахуванням розробленої психограми особистості ефективної черлідерки).

Отримані результати впроваджені в лекційні матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів з черліденгу Всеукраїнської федерації черліденгу груп підтримки спортивних команд (акти впровадження від 02.09.2022, 03.10.2022, 19.05.2023), тренувальний процес підготовки спортсменок Національної збірної України з черліденгу (акт впровадження від 14.02.2024) (Додатки В, Г, Д, Е).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення дисертації, висновки достатньою мірою обґрунтовані теоретичними та експериментальними даними, відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження.

Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується:

- необхідною тривалістю написання дисертаційної роботи (2021-2024 р.);
- контингентом та рівнем підготовленості учасників педагогічного дослідження – 31 кваліфікована спортсменка віком 12–26 років, з яких кандидати в майстри спорту, майстри спорту України, спортсменки I і

II дорослих розрядів, які є чемпіонками та призерками чемпіонатів України з черліденгу в дисциплінах Performance Cheer-Freestyle Pom, Hip-Hop, Jazz-Team and Doubles (члени і кандидати у члени збірної команди України, які виконали нормативи МС та мають досвід виступів на змаганнях чемпіонатів Європи, чемпіонатів світу, Ліги Європи);

- формуванням спортсменок у віковій групі: I група – спортсменки молодшого віку (12–16 років, $n = 20$) та II група – спортсменки 17–26 років ($n = 11$).

- участю в анкетуванні, тестуванні та експертній оцінці 32 тренерів з черліденгу (віком 19–45 років), з яких заслужені тренери України, тренери II, I і вищої категорій;

- використанням певного обсягу методів дослідження для визначення: *психофізіологічних характеристик спортсменів* використовуючи комплекс психофізіологічної діагностики «Діагност-1» М.В. Макаренка, В.С. Лизогуба, зокрема просту зорово-моторну реакцію, реакцію вибору одного з трьох сигналів РВ1-3 реакцію вибору двох із трьох сигналів РВ2-3, силу і функціональну рухливість нервових процесів (режим зворотного зв'язку, режим нав'язаного ритму), реакцію на рухомий об'єкт, динамічну м'язову витривалість руху кисті; *емоційно-особистісної сфери* за опитувальником САН (самопочуття, активність, настрої) В.А. Доскіна, восьмиколірним тестом М. Люшера (Max Lüscher), методикою діагностики особистісної та реактивної тривожності Ч. Д. Спілбергера (Charles Donald Spielberger) (адаптація Ю. Л. Ханіна), тестом передзмагальної особистісної тривожності Р. Мартенса (адаптація Ю. Л. Ханіна), методикою дослідження рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера (Julian Rotter) (адаптація Є. Бажина, Є. Голинкіної, О. Еткінда); особистісним опитувальником Г. Айзенка (Hans Eysenck), методикою діагностики рівня емпатії В. В. Бойка, опитувальником «Професійно значущі якості особистості» М. А. Дмитрієвої; *стресостійкості, особистісної саморегуляції* за опитувальником способів психологічного подолання (The Ways of Coping Questionnaire – WCQ) Р. Лазаруса та С. Фолькман (Richard Lazarus, Susan Folkman) (адаптація Т. Л. Крюкової та ін.) та тестом емоційного вигорання В. В. Бойка; *мотиваційно-вольової сфери* за методикою діагностики мотивації до досягнення успіху та уникнення невдачі Т. Елерса (Theodor Ehlers).

- використанням методів математичної статистики – для перевірки на нормальність розподілу вибірки даних здійснювалася за допомогою W-критерію Шапіро-Вілка (Samuel Sanford Shapiro, Martin Wilk); центральна тенденція та розкид представлена через статистичні параметри медіана, нижній та верхній квартилі (у вигляді $Me [25\%; 75\%]$); кількісно-якісна оцінка результатів дослідження була забезпечена статистичним аналізом отриманих даних за допомогою методів непараметричної математичної статистик; порівняння незалежних вибірок використовували U-критерій Манна-Уїтні (Mann-Whitney); оцінювання зв'язку між досліджуваними психофізіологічними та психологічними показниками застосовано метод кореляційного аналізу з розрахунком рангового коефіцієнта Спірмена r

(Spearman), а перевірка статистичних гіпотез на критичному рівні при значущості $\alpha = 0,05$ (при $p < 0,05$).

Характеристика основних положень роботи.

Матеріали роботи викладено на 164 сторінках основного тексту. Загальний обсяг дисертації – 237 сторінок. Дисертаційна робота складається з анотації, списку публікацій здобувачки за темою дисертації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів та висновків до них, прикінцевих висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Дисертація ілюстрована 47 таблицями, 12 рисунками та містить 6 додатків. Список використаних літературних джерел містить 295 найменувань, з яких 110 – англomовні.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтована актуальність роботи, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наведені методи дослідження, розкрито наукова новизна, відображено особистий вклад автора, наведено дані про апробацію результатів дослідження і їх впровадження в практику, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Характеристика діяльності та особистості спортсменів у складнокоординаційних видах спорту**» проаналізовано стан досліджуваної проблеми, а саме: психологічна характеристика та особливості відбору у споріднених видах спорту як підґрунтя підготовки в черліденгу, особливості черліденгу як виду спортивної діяльності, особливості тренувальної та змагальної діяльності спортсменів у черліденгу та їхні психологічні складові, психологічна характеристика особистості тренера і його вплив на процес професійного вдосконалення спортсмена

Наприкінці першого розділу у висновках автор зазначає, що комплексний підхід до спортивного відбору у складнокоординаційних видах спорту передбачає обов'язкове оцінювання не лише фізичної, технічної, морфологічної готовності спортсмена, а й рівня психічної підготовки. За даними аналізу наукової і методичної літератури, у складнокоординаційних видах спорту найважливішими якостями є: точність м'язово-рухових диференціювань, просторова і часова орієнтація, «відчуття ритму», здатність до самоконтролю і самоаналізу з об'єктивною самооцінкою позитивних та негативних сторін своєї підготовки, психічна витривалість, здатність ефективно діяти в невизначених варіативних умовах, висока швидкість тактичного мислення. Також автор акцентує увагу на тому, що дуже мало досліджень зосереджено на психологічному статусі черлідерів та на сьогодні є потреба у посиленні методів підтримки, які могли б використовуватися у тренувальній та змагальній діяльності.

На підставі аналізу науково-методичної літератури дисертантка дійшла висновку, що значущими сферами особистості спортсменок діяльності у черліденгу, є мотиваційно-вольова, емоційна та комунікативна. Тому визначає такі психологічні складові критеріїв відбору до занять черліденгом, як рівень активності та сила нервової системи, рівень інтернального типу локалізації

суб'єктивного контролю, тип темпераменту, тип акцентуації особистості, рівень стресостійкості та схильність до лідерства, рівень резистентності до емоційного вигорання як здатність до опору негативним і стресогенним факторам, сформованість мотивації на досягнення успіху та мотивації на уникнення невдачі.

Крім вищезазначеного автор визначає, що особливого значення набуває психологічна підготовка тренера, як важлива складова його самовдосконалення на шляху професійного зростання, формування та вдосконалення особистісних якостей, емоційного контакту тренера і спортсмена, поведінки тренера у відносинах із найближчим спортивним оточенням (спортсменами, тренерами-асистентами, адміністратором команди, лікарем, батьками). що має беззаперечний вплив на спортивне становлення спортсменів та досягнення спортивного результату в змагальній діяльності.

Результати досліджень даного розділу представлено в **8 публікаціях**.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» наведені методи, що використовувались відповідно до мети, завдань, об'єкту та предмету дослідження, представлено організацію досліджень. Для реалізації поставленої мети та завдань дослідження в дисертаційній роботі використано широкий діапазон методів дослідження: аналіз та узагальнення даних наукової та науково-методичної літератури; малоформалізовані методи (бесіда, анкетування, експертне опитування); методи психофізіологічної та психологічної діагностики; методи математичної статистики.

Розкрито організацію дисертаційного дослідження, яка здійснювалася у чотири етапи протягом 2021–2024 років.

У третьому розділі «**Особливості проявів психофізіологічних та психологічних складових особистості кваліфікованих спортсменок і тренерів у черліденгу**» наведені результати з визначення психофізіологічних та психологічних складових особистості спортсменок, які займаються черліденгом. Отримані результати дозволи встановити статистично значущу різницю при $p < 0,05$ між спортсменками молодшої (I групи) та старшої (II групи) вікової категорії. Дисертанткою визначено, що найбільш важливим для успішного професійного становлення є позитивний настрій, що пов'язано з високим рівнем активності. Дослідження дозволило встановити, що у більшості спортсменок черлідерів низький рівень наявного стресу (58,06 %), помірний рівень ситуативної тривожності (56,67 %), високий рівень особистісної тривожності (93,33 %), високий рівень передзмагальної особистісної тривожності (51,61 %). помірно високий рівень мотивації до досягнення успіху (56,67 %), високий та середній рівень мотивації до уникнення невдачі (36,67 % та 36,67 % відповідно).

Наведені результати свідчать, що не виявлено відмінностей на внутрішньогруповому рівні у спортсменок за досліджуваними показниками рівня наявного стресу, ситуативної і особистісної тривожності, передзмагальної особистісної тривожності, локусу контролю, мотивації до досягнення успіху і до уникнення невдачі, рівня екстраверсії/інтроверсії та емоційної стійкості. Виявлена тенденція до більш високої емоційної стійкості, нижчого рівня

екстраверсії у групах з вищим рівнем кваліфікації (при порівнянні спортсменок групи I-Б і групи I-А, а також при порівнянні групи II-Б і групи II-А), але ці відмінності не досягли рівня значущості.

Дані результати дають підставу стверджувати, що і у спортсменок-черлідерок, і у тренерів з черліденгу відсутні домінуючі симптоми емоційного вигорання, фази «Тривожне напруження» і «Виснаження» не сформовані, однак виражені симптоми фази «Резистенція» та «Загнаність у клітку». У тренерів характеризуються зниження рівня емпатії.

Результати досліджень даного розділу представлено в **9 публікаціях**.

У четвертому розділі **«Психофізіологічні та психологічні складові як основа психоспортограми діяльності та психограми особистості спортсменок у черліденгу»** представлені показники сенсомоторних реакцій як основної складової психоспортограм щодо психофізіологічних здібностей у черліденгу, які свідчать про їх швидкість, точність і стабільність, а їх вимірювання можуть використовуватися для індивідуалізації та коригування тренувального процесу, прогнозування максимальної успішності у змагальній діяльності, для здійснення науково обґрунтованого спортивного відбору спортсменок для занять черліденгом та до збірних команд.

На основі проведеного дослідження дисертантка розробила психограми особистостей кваліфікованих спортсменок у черліденгу на основі їхніх психофізіологічних властивостей для здійснення науково обґрунтованого відбору спортсменок для занять черліденгом та до збірних команд та психограми особистостей спортсменки у черліденгу з урахуванням психологічних властивостей для різних вікових груп..

Результати досліджень 4 розділу представлені в **4 публікаціях**.

У п'ятому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** проведено узагальнення теоретичного аналізу і експериментальних даних. Показано, які результати доповнюють та підтверджують результати досліджень інших авторів. Представлено результати, які мають наукову новизну в якості отриманих вперше.

Загальні **висновки дослідження** в повній мірі розкривають вирішення поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження.

Практичні рекомендації мають як теоретичну, так і практичну складову, а саме наведено критерії та засоби відбору і прогнозування за психофізіологічними складовими особистості кваліфікованих спортсменок у черліденгу з боку рекомендованих тестів (показників) та обумовлених якостей (здібностей).

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Наукові результати дисертації висвітлені в 16 наукових публікаціях: 5 статтях у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 10 публікаціях апробаційного характеру, 1 публікація додатково відображає наукові результати дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації та анотації.

Оцінюючі підготовлений матеріал дисертаційної роботи можна зробити деякі зауваження, які не впливають на загальну позитивну оцінку:

1. В науковій новизні зазначено, що вперше розроблено психологічні характеристики (психограму) особистості спортсменки-черлідерки. Постає питання «Чому авторка в науковій новизні акцентує увагу на характеристиці а не на психограмі?», оскільки в тексті роботи та в назвах розділів зазначається психограма. Крім цього розроблена не одна психограма, а для різних вікових груп, окремо за психофізіологічними показниками та за психологічними властивостями спортсменок.

2. Не в повному обсязі розкрита практична значущість, оскільки крім визначення психофізіологічних та психологічних критерії, які можуть використовуватися для здійснення науково обґрунтованого підходу до процесу відбору, дисертанткою розроблені психограми особистостей кваліфікованих спортсменок у черліденгу на основі їхніх психофізіологічних властивостей та психограми з урахуванням психологічних властивостей для різних вікових груп.

3. В дисертаційній роботі в таблиця 3.29 – Показники рівня емоційного вигорання у спортсменок у черліденгу ($n = 10$) (стор. 106) та рисунок 3.1 – Показники рівня емоційного вигорання у обстежених спортсменок ($n = 10$) (стор. 116), зазначена кількість учасників $n = 10$. Вимагає пояснення: «Результати якої групи наведені в таблиці та на рисунку і чому саме 10 спортсменок?».

4. На стор. 148 дисертанткою розроблено критерії оцінювання показників тепінг-тесту для кваліфікованих черлідерок та представлені в таблиці 4.11 – Критерії оцінювання показників тепінг-тесту спортсменок у черліденгу. Виникає питання: «Які статистичні показники лягли в основу їх розробки?».

5. В дисертаційній роботі є технічні помилки, наприклад:

- підрозділ 4.1. Психофізіологічні властивості особистості кваліфікованих спортсменок у черліденгу (стор. 84) зазначено, що II група – 9 спортсменок 17–21 років ($n = 11$) (вік закінчення фізіологічного дозрівання) та 2 спортсменки 22–26 років. При цьому спортсменок віком 17–21 років вибірка складає $n = 9$, а спортсменок віком 22–26 років $n = 2$;

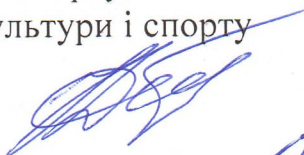
- в анотації (стор. 5) та у підпункті 2.1.4. (стор. 79, 81) зазначено, що до дослідження було залучено 41 спортсменку високої кваліфікації, а в дослідженні починаючи з підрозділу 3.1 (стор. 85) вказано дві вікові групи: I група – спортсменки молодшого віку у кількості 20 спортсменок, а II група – 11 спортсменок (загальна кількість спортсменок склала 31 особу).

Висновок.

Дисертаційна робота **Проценко Олени Андріївни** за темою «**Психофізіологічні і психологічні критерії відбору спортсменок в черліденгу**», відповідає вимогам до оформлення дисертацій, які затверджені наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 зі змінам і доповненнями,

внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759 та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
професор, декан факультету фізичної культури і спорту
Придніпровської державної академії
фізичної культури і спорту

Ніна ДОЛБИШЕВА

Підпис **Ніни Долбишевої** підтверджую:
професор, проректор з наукової діяльності
Придніпровської державної академії
фізичної культури і спорту

Наталія МОСКАЛЕНКО